

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ **ERSA**

ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ (RSAI, ERSA)

“Οικονομική Κρίση και Πολιτικές Ανάπτυξης και Συνοχής”

10ο Τακτικό Επιστημονικό Συνέδριο ,
Θεσσαλονίκη, 1 – 2 Ιουνίου 2012

Συνδιοργάνωση

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης:

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Οι θεσμικές μεταβολές και η επίδρασή τους στις αστικές συγκεντρώσεις

Θεματικός άξονας: Καινοτομία και γνώση για μία έξυπνη ανάπτυξη

Α.Γ. Αλαμανιώτης, Υποψήφιος Διδάκτωρ
Μ. Ζουμπουλάκης, Καθηγητής

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Κοραή 43, Τ.Κ.38333, Βόλος

E-mail: agalaman@uth.gr, mzoub@econ.uth.gr

1. ΠΟΛΕΙΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Η πρώτη οικονομική επανάσταση έφερε μια θεμελιακή αλλαγή στην καθημερινότητα της ανθρωπότητας. Οι επιπτώσεις της επηρέασαν την οικονομική και κοινωνική ζωή του ανθρώπου, θέτοντας νέα διλήμματα στην προσπάθειά του να εξελιχθεί και να δημιουργήσει τις ιδανικότερες συνθήκες που θα του επέτρεπαν να ζει δημιουργικά, να συμβιώνει με τους γύρω του και να κατανοεί το περιβάλλον του. Οι επιπτώσεις της νεολιθικής επανάστασης, της εγκαθίδρυσης δηλαδή της γεωργίας ως τρόπου εξασφάλισης της τροφής, γίνονται ακόμη και σήμερα ορατές στη καθημερινότητα των ανθρώπων μέσω της δημιουργίας μόνιμων οικισμών. Οι περισσότεροι κάτοικοι μίας πόλης προχωρούν στους δρόμους της, χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες της, ζουν σε αυτήν, συνυπάρχουν με χιλιάδες άλλους πολίτες, πληρώνουν για να αγοράσουν αγαθά και εμπορεύματα, εργάζονται σε κάποιο σημείο της, αθλούνται στα γήπεδά της, παίζουν στα πάρκα της, και όλα αυτά θεωρούνται μέσα στο μυαλό τους δεδομένα και αυτεπάγγελτα. Σήμερα νομίζουμε ότι ο τρόπος που ζούμε και εργαζόμαστε, οι δρόμοι που διανύουμε, τα κτίρια που διαμένουμε, προϋπήρχαν και ότι κάποια στιγμή στην ιστορία της ανθρωπότητας δημιουργήθηκαν αυτομάτως. Τα πράγματα όμως δεν είναι καθόλου έτσι όπως τα κάνει να φαίνονται η σημερινή καθημερινότητα. Η σημασία της πόλης διαχέεται σε όλες τις πλευρές της ζωής ενός πολίτη και η σχέση που αναπτύσσει μαζί της είναι μία σχέση που εν πολλοίς μπορεί να κρίνει την ευτυχία του ή τη δυστυχία του. Ο παλαιολιθικός άνθρωπος κινούνταν μόνος του, στη συνέχεια δημιουργήθηκαν οι οικογένειες και οι φυλές. Μικρές ομάδες άρχισαν να συμβιώνουν και ο αρχηγός της φυλής θεωρούνταν υπεύθυνος για την προστασία των υπολοίπων μελών. Η κοινωνική θέση του αρχηγού της φυλής μπορεί να μην υπήρξε θεσμικά κατοχυρωμένη, όμως έδωσε τα πρώτα δείγματα γραφής στον άνθρωπο για την σημασία της ομάδας, της διοίκησης

της ομάδας, το ρόλο μιας ηγετικής αρχής, την ανάγκη για οργάνωση και συνεννόηση. Όπως λέει και ο Αριστοτέλης, αν οι άνθρωποι ζευγάρωναν μόνο για να τεκνοποιήσουν, θα ζούσαν όπως ακριβώς τα ζώα. Η διαφορά όμως στο τρόπο, δείχνει μία εκ βαθέων ανάγκη για συμβίωση και συνύπαρξη, μία ανάγκη που υποθάλπεται εντός των ορίων της πόλης. Μόνο μέσα στην κοινωνία μπορεί ο άνθρωπος να αναπτυχθεί πλήρως ψυχικά και πνευματικά και να ολοκληρώσει την αποστολή του. Αυτό δεν μπορεί να επιτευχθεί μέσα στο στενό οικογενειακό περιβάλλον, που περιορίζει την ανάπτυξη των ηθικών και πνευματικών δυνατοτήτων του. Μόνο μέσα στην κοινωνία της πόλης μπορεί να αναπτυχθούν οι δυνατότητες του αυτές. Χωρίς την πολιτική συμβίωση ο άνθρωπος δεν ολοκληρώνεται (Μανουσάκης 2003).

Η πόλη παίζει πολύ πιο σπουδαίο ρόλο στη ζωή, από αυτόν που νομίζει κανείς. Προσπάθειες ορισμού της έννοιας της πόλης άρχισαν να πραγματοποιούνται από τα αρχαία χρόνια οπότε και η συγκατοίκηση κάποιων ομάδων είχε γεννήσει την ανάγκη αυτή. Μέσα στο πέρασμα των αιώνων, οι καταστάσεις άλλαξαν, οι προτεραιότητες των ανθρώπων ανακατεύθηκαν στην ιεραρχία των αναγκών τους, οι περιβαλλοντικές αλλαγές επηρέασαν τον τρόπο διαβίωσης αφού οι κοινωνικές και ανθρωπιστικές σχέσεις διακατέχονται από συνεχώς νέα στοιχεία και νέες δομές. Η πόλη και η ακριβής ερμηνεία της έγιναν ένα αμφιλεγόμενο φαινόμενο το οποίο αποτέλεσε αντικείμενο έντονης αντιπαράθεσης, καθώς ήταν φανερό η εμπλοκή της σε διαφορετικά τμήματα διαφορετικών επιστημονικών πεδίων. Η πόλη είναι μέρος της υλικής ζωής των ανθρώπων, είναι ο χώρος μέσα στον οποίο εκτυλίσσεται ένα μεγάλο μέρος της παραγωγικής δραστηριότητας, της πνευματικής και κοινωνικής ζωής, που αποκτούν καθοριστικό ρόλο για την ιστορική εξέλιξη. Η συγκρότηση και η μορφή της πόλης, η διάρθρωσή της δηλαδή μέσα στο χώρο, από συγκεκριμένες λειτουργίες που επιτελούνται με συγκεκριμένο τρόπο και με συγκεκριμένη μορφή, εξαρτώνται άμεσα από το κοινωνικό και οικονομικό υπόβαθρο. Αυτό συνεπάγεται, πρώτα το γεγονός ότι κάθε μεταβολή του κοινωνικοοικονομικού πλαισίου, επιδρά και μεταβάλλει την συγκρότηση της πόλης, δεύτερον ότι τα προβλήματά της έχουν τις ρίζες τους στα κοινωνικοοικονομικά προβλήματα, και τρίτον, ότι η κύρια επίδραση είναι από την κοινωνικοοικονομική βάση προς το εποικοδόμημα και όχι αντίστροφα (Σαρρηγιάννης 1987). Με απλά λόγια, σύμφωνα με τον παραπάνω ορισμό, γίνεται αντιληπτό πως αν αλλάξουμε κάτι στη πόλη οι αλλαγές που θα επέλθουν στο κοινωνικοοικονομικό ιστό θα είναι ελάχιστες. Αν όμως αλλάξουμε κάτι στις σχέσεις παραγωγής, στις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, τότε θα διαπιστώσουμε ότι αναγκαστικά θα αλλάξει και η πόλη. Αυτή ακριβώς η σχέση κοινωνικής αλληλεπίδρασης που χαρακτηρίζει τη πόλη και την κοινωνία την καθιστά ον κοινωνικό, και υπό αυτό το πρίσμα έχει νόημα η μελέτη της.

2. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΘΕΣΜΩΝ

Στρέφοντας λοιπόν την σκέψη μας στο επίπεδο της κοινωνίας και πιο συγκεκριμένα στο επίπεδο του αστικού περιβάλλοντος, είναι εύλογη η απορία, για το ποιος παίζει πραγματικά το ρόλο των θεμελίων που στηρίζουν το αστικό οικοδόμημα. Η απάντηση κατά τη γνώμη μας είναι: Οι θεσμοί και η λειτουργία τους. Μελετώντας τον τρόπο που οι θεσμοί επηρεάζουν και επιδρούν πάνω στην κοινωνία γίνεται κατανοητή και η μεγάλη σημασία που έχουν ως παράγοντας αλλαγής της φυσιογνωμίας ενός τόπου. Αντίστοιχα με το υλιστικό παράδειγμα του οικοδομήματος, η θεμελιώδης λογική των θεσμών βρίσκει πλήρη εφαρμογή και στην στερεότητα του κοινωνικού σκελετού. Προβληματικοί θεσμοί οδηγούν με μαθηματική ακρίβεια σε προβληματικές κοινωνίες, ευέλικτοι και πειθαρχημένοι θεσμοί είναι ικανοί αντίστοιχα να οδηγήσουν σε πειθαρχημένη κοινωνία, σε αναπτυξιακή τροχιά, σε οικονομική άνθηση. Η διαφορετική οργάνωση και λειτουργία των θεσμών αποτελεί κοινωνιολογική διαφοροποίηση για διαφορετικές πόλεις, για διαφορετικά έθνη, για διαφορετικούς λαούς. Είναι αναπόσπαστο κομμάτι της ιστορίας ενός τόπου, μέρος της καθημερινότητας του πολίτη, εργαλείο δημιουργικότητας στα χέρια των κυβερνώντων.

Η άμεση ενασχόληση των οικονομολόγων με τις θεωρίες περί θεσμών ξανακέρδισε το ενδιαφέρον τους πρόσφατα. Αυτό συνέβη από το 1980 και μετά όπου επιστημονικοί χώροι όπως η οικονομική ιστορία, η οικονομική ανάλυση του δικαίου και η οικονομική κοινωνιολογία ενέταξαν τους θεσμούς εντός του πεδίου μελέτης τους. Η επικράτηση της νεοκλασικής θεωρίας είχε προτρέψει τους οικονομολόγους στη μη ενασχόληση τους με οτιδήποτε πέραν του οικονομικού, σε αντίθεση με ότι συνέβαινε με την Κλασική Πολιτική Οικονομία (Ζουμπουλάκης 2005).

2.1. ΘΕΩΡΙΑ NORTH

Η καθιέρωση των θεσμών ως αντικείμενο ευρείας σημασίας για την στήριξη της κοινωνικής συνέχειας αποθεώθηκε μέσω της θεωρίας του North η οποία βασίστηκε πάνω στους θεσμούς προκειμένου να εξηγήσει τις αιτίες της μεταβολής των κοινωνικών δομών καθόλη τη διάρκεια της ανθρώπινης ύπαρξης (North 1990). Η αμφισβήτηση που ώθησε την επιστημονική κοινότητα να κοιτάξει προς μία διαφορετική κατεύθυνση, πέρα από αυτή που ορίζει το ορθολογιστικό πρότυπο των νεοκλασικών, έφερε την έννοια των θεσμών ως βασική έννοια της μελέτης της ανάπτυξης των κοινωνιών και δημιούργησε πρόσφορο έδαφος στην αποδοχή του ρόλου τους ως τον καταλύτη στην διαχρονική προσπάθεια των ανθρώπων να αλλάξουν προς το καλύτερο, βελτιώνοντας τη ζωή τους. Στην προσπάθεια τους αυτή φαίνεται να έχουν σύμμαχο τη λειτουργικότητα των αποτελεσματικών θεσμών ή σε αντίθετη περίπτωση έναν ύπουλο εχθρό. Η αξιοποίηση των ιστορικών δεδομένων δημιουργεί μία

ιδιαίτερα ισχυρή βάση δεδομένων η οποία ερμηνεύει ικανοποιητικά αρκετές, αν όχι όλες, από τις αποτελεσματικές ή αναποτελεσματικές ανθρώπινες συμπεριφορές που λαμβάνουν χώρα από την μικρότερη κοινωνική ομάδα (οικογένεια) μέχρι τις μεγάλες μητροπόλεις ή και ολόκληρες χώρες. Η οικονομική θεωρία είναι πλέον άρρηκτα συνδεδεμένη με την αντίληψη περί ιστορικής σχετικότητας. Οικονομική Θεωρία και Οικονομική Ιστορία συνθέτουν ένα επιστημονικό δίπολο που αναδημιουργούν το ερευνητικό σύμπλεγμα ερμηνείας της εξέλιξης και της ανάπτυξης. Οι θεωρίες που εξηγούν την γέννηση, την μορφή, την εξέλιξη και τη μεταβολή του αστικού φαινομένου βασίστηκαν στο παραπάνω δίπτυχο. Σε όλες τις θεωρίες των πόλεων γίνεται εκτενής αναφορά στους θεσμούς καθώς και στο κρίσιμο ρόλο που διαδραματίζουν στην ταυτοποίηση της έννοιας της πόλης. Νομίζουμε όμως ότι καμία αποδεικτική χρήση των ευρημάτων που έχουν να κάνουν με τους θεσμούς και τις πόλεις, δεν έχει πραγματική αξία, χωρίς τη σύνδεση των θεσμών με την ιστορική τους προέλευση.

Η εξέλιξη και αναπτυξιακή πορεία ενός αστικού συγκροτήματος είναι έννοιες συνδεδεμένες με τις παραμέτρους που θέτει η θεσμική θεωρία. Πολλά από τα καθημερινά προβλήματα που αντιμετωπίζει ο πολίτης σήμερα έχουν θεσμική προέλευση αλλά και η πιθανή λύση τους είναι θεσμική. Ακόμη και ίδια η εξάπλωση των διαφόρων κοινωνικών ομάδων εντός του αστικού περιβάλλοντος, να μεν είναι κατά κύριο λόγο ζήτημα προσωπικής επιλογής (εισόδημα, επάγγελμα) αλλά θα πρέπει να εντοπίσουμε κατά πόσον τελικά αυτή η προσωπική επιλογή προκύπτει από συναισθηματικούς λόγους ή είναι το προϊόν μίας ολοκληρωμένης και σχεδιασμένης θεσμικής συγκέντρωσης. Ο North, στο μοντέλο του μίλησε για το πρόβλημα του δωρεάν επιβάτη, ένα μείζον πρόβλημα που ταλανίζει τη καθημερινότητα ενός αστού στο σύνολο των πόλεων του κόσμου. Η θεσμική θεωρία, προσπάθησε να δώσει λύσεις και να καταθέσει προτάσεις που θα μπορούσαν να βελτιώσουν τη ζωή των ανθρώπων στις αστικές κοινωνίες. Η λήψη μέτρων και η εφαρμογή πολιτικών ή συγκεκριμένων στρατηγικών έχει ως αποτέλεσμα οι πολίτες, οι κάτοικοι των αστικών συγκροτημάτων να υπόκεινται σε μία διαδικασία που πολλές φορές οδηγεί στο φαινόμενο των αναγκαστικών επιλογών. Αυτές οι αναγκαστικές επιλογές, που συνοδεύονται με αναγκαστικές σχέσεις, διαμορφώνουν τελικώς την εικόνα της πόλης, δίνουν το κοινωνικό του στίγμα, παρουσιάζουν την ταυτότητα των αστικών συγκεντρώσεων. Η μελέτη των θεσμών (επίσημων και ανεπίσημων), η σχέση τους με την αστική συμπεριφορά, ο βαθμός επιρροής τους στις κοινωνικές επιλογές των ανθρώπων, η γεωγραφική διαφοροποίηση σύμφωνα με την κρατική πολιτική είναι θέματα που βιώνει ο σύγχρονος κάτοικος της πόλης. Η παραπάνω θεματολογία, φιλτραρισμένη μέσα από τη νέο-θεσμική θεωρία του North, δύναται να ερμηνεύσει κάποιες από τις ανθρώπινες, όπως είπαμε παραπάνω, αναγκαστικές συμπεριφορές. Αυτό ακριβώς, θα προσπαθήσουμε να κάνουμε σε αυτήν την ανακοίνωση, συνδυάζοντας τη θεσμική επίδραση και την ατομική επιλογή.

3. Αναφορές

Ζουμπουλάκης Μ., (2005). "Θεσμοί και Μεταβολές στην Ελληνική Οικονομία", pp. 19-66, στο Κόλλιας Χ., Ναζάκης Χ., Χλέτσος Μ. (2005) *Σύγχρονες προσεγγίσεις της ελληνικής οικονομίας*, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Μανουσάκης, Γ.,(2003). *Συνομιλίες με τον Αριστοτέλη*. "Ελληνικά Γράμματα", Αθήνα.

North.C.Douglass.,(1990). *Institutions institutional change and economic performance*, United Kingdom : Cambridge university press.

Σαρηγιάννης Μ. Γ., (1987). *Εισαγωγή στην ιστορία και θεωρία της πόλης*, 2η Έκδοση, Αθήνα: 1987.